Nijmegen, 13 maart 1992
Felix Rottenberg

Geacht congres, beste PvdA-vrienden,

Ik ben niet zonder hoop, maar hoe zeg je dat tegenwoordig?
PvdA, verheft u? Houdt Moed?
Er is een weg naar herstel?
Of: De Schouders Eronder? Doorzetten?
Ik zeg het op mijn manier.

We beginnen een avontuur.
We staan er niet zo verschrikkelijk goed voor en dat is niet een typisch Nederlands fenomeen.
Vrijwel alle sociaal-democratische partijen in Europa hebben de wind tegen.
Altijd zagen ze kans kiezers met tegengestelde belangen te verenigen en te inspireren tot idealen.

Nu zijn ze verward, uiteengestoven.
Maar zijn die idealen dood?
Zijn begrippen als vrijheid, solidariteit en rechtvaardigheid achterhaald?
Aan ons de taak om aan het avontuur te beginnen, om oude coalities te herstellen, om nieuwe bondgenoten te vinden.
Het lijkt lang geleden dat de PvdA de politiek deed bewegen.
Dat de PvdA een duidelijk herkenbare bestemming had.
Dat de onderwerpen die leefden gekend werden.
Dat er zichtbare successen werden geboekt.
Het is echter niet waar, dat miljoenen in dit land de partij echt de rug hebben toegekeerd.
Ze zijn nog dichtbij.
Heel dichtbij, maar tegelijkertijd óók, met veel pijn, veraf.
Men herkent de PvdA niet meer als een partij waar je van houdt.
Dat gevoel, daar moeten we in de eerste plaats iets aan doen.

De PvdA, de sociaal democratie, is eerst en vooral een mentaliteit, een levenshouding.
Het is de solidariteit van de oude arbeidersbeweging, het liberalisme van de oude vrijzinnig democraten en het morele en ethische gedachtengoed uit de christelijke en joodse traditie.
De SDAP, de PvdA, heeft zich altijd onderscheiden; door de eigentijdse bevlogenheid van Troelstra, door het doorzettingsvermogen van Suze Groeneweg, door de warmte en de betrokkenheid van Theo Thijssen,
door de artisticiteit van Berlage,
door de eigenzinnige visies van Den Uyl,
door de onconventionele daadkracht van Jan Schaefer en
Adri DUyvesteyn.
Allemaal bevlogen realisten met het vermogen om hun idealen te verenigen met gewoon, dagelijks pragmatisme.
Misschien moet ik het omdraaien:
In al hun dagelijkse en politieke beslommeringen werden ze gedreven door iets dat daarboven uitstijgt: de droom, de verbeelding zo u wilt.
"Het logische, rationele denken verbindt de mensen." Dat schreef rond 1795 de Engelse revolutionaire Mary Wollstonecroft.
Maar, zo voegde ze eraan toe,
"de Verbeelding is het ware vuur, uit de hemel gestolen, die dit koude schepsel van leem bezielt - en die al die prachtige gevoelens opwekt, die leiden tot enthousiasme en de mens sociaal maken door zijn hart te verruimen, inplaats van alleen maar uit te rekenen hoeveel voordeel hij van de samenleving heeft."
Dat is, tweehonderd jaar later, een perfecte omschrijving van de sociaal-democratische mentaliteit waar ik het net over had.
We hebben dus een levende erfenis te bewaken, een erfenis van idealisten en tegelijkertijd pragmatici.
Wat willen burgers en kiezers van ons?
Dat we de grote problemen van het eind van deze eeuw kunnen hanteren.
Laat ik het scherper zeggen: dat we visies en toepasbare ideëen ontwikkelen waarmee we vraagstukken tegemoet kunnen treden.
Vraagstukken als racisme, en milieuvervuiling, en dat steeds vaker gesignaleerde

algemene gevoel van onzekerheid en onveiligheid.
De komende jaren zullen ons in toenemende mate voor keuzes stellen, die van een andere orde zijn dan voorheen.
Als de politiek kiezers wil motiveren, kan ze dit soort dilemma's niet blijven afschuiven naar het individuele geweten van burgers; of ze nu ondernemer, rechter, onderwijzeres, winkelier of politieagente zijn.
Wil de PvdA haar gidsfunctie vervullen zoals de sociaal- democratie dat bijvoorbeeld deed in de jaren twintig en in de jaren zeventig, dan zal ze weer op het smalle pad van ethiek en moraal thuis moeten raken.
Er is meer dan arbeid, er is meer dan materie, wat de mensen drijft en beweegt.
De Engelse auteur John Berger schrijft dat er in de vorige eeuw - misschien is het beter te zeggen van 1840 tot 1940 - één grote vraag over het intellektuele denken van Europa hing.
Die telkens opnieuw gestelde vraag luidde:
Wie regeert wie, en met welk recht?
Het was, anders gezegd, de eeuw van de politiek en de politieke partij.
Nu, schrijft Berger; is deze vraag verdrongen door een ander, fundamentele kwestie.
Deze luidt, heel simpel: Hoe kunnen wij overleven?
Ik heb een herinnering:
In 1977, 15 jaar geleden, mocht ik voor het eerst naar de stembus. Ik vond dat een geweldige gebeurtenis.
Het was druk in het stemlokaal, dat was toen nog zo.
Ik stemde niet op Den Uyl zelf, maar wel voor zijn kabinet. Wie weet zou het allemaal nog progressiever worden? Ik stemde op Stan Poppe, de toenmalige lijstduwer in Amsterdam en imaginair leider van de linkervleugel.
De overwinning van de PvdA was indrukwekkend.
Wat velen zich nimmer, of pas later hebben gerealiseerd, was dat zich toen, in 1977, de doorbraak voltrok.
De doorbraak waar Drees en Banning, Vorrink en Thomassen, in 1946 zo vurig op gehoopt hadden.
De PvdA op weg naar een aanhang van 40 procent.
Achteraf denk ik dat wij ons eigen succes hadden moeten relativeren. Dat we de conjunctuurgevoeligheid hadden moeten erkennen.

Als dat besef sterker was geweest en we toen niet zo verdomd eigenwijs en geborneerd waren geweest - ik deed daar zelf overgens ijverig aan mee - hadden we een begin kunnen maken met een doorbraak-beweging die in de jaren tachtig tot wasdom had kunnen komen.
Eigenlijk lag er ook al een programma voor die progressieve doorbraak: de Nederlandse interpretatie van het verslag van de Club van Rome.
Dat was het rapport Mansholt, waarvan de conclusie, nu nog immer aan de orde, toen confronterend was: de economische welvaart bedreigt het voortbestaan van de wereld.
De Nederlandse progressieve politici namen het voortouw. Mansholt van de PvdA, Van Mierlo van D'66, Jurgens van de PPR, van der Lek van de PSP, met Brugsma en Jan Pronk.
Een doorbraak-initiatief rondom de PvdA en verwante progressieve formaties is er echter in 1977 niet gekomen.
Welnu, ik vind dat we het nu, 15 jaar later, geheel anders, veel informeler, opnieuw moeten proberen.
De geschiedenis van de afgelopen jaren wijst uit dat met name D'66 en de PvdA elkaar, als in een Boeket-roman, op de meest belangrjke momenten mislopen.
Het gevolg is dat de progressieven in Nederland ten onrechte in de minderheid zijn; Ze vullen elkaar niet aan, ze concurreren met elkaar, en niet zo'n beetje ook.
Ik zelf heb daar recent ook nog een staaltje van weggegeven.
Ik deed dat uit irritatie over het vrijblijvende succes van D'66, over haar vrijblijvende opstelling, en het geblaas en gekwaak dat daaromheen ontstaan was.
D'66 kan de lastige vragen ontlopen waarop de PvdA in de regering antwoord moet geven:
hoe het financieringstekort terug te dringen en tegelijk voldoende geld over te houden voor milieu, onderwijs en de laagste inkomens.
Maar irritaties moeten nooit een leidraad worden.
Daarvoor hebben D'66 en PvdA teveel gemeen.
Als er in potentie in Nederland een doorbraak mogelijk is,
dan moeten we de komende jaren alle informele wegen openen om die te bereiken.
Daarbij moeten we het niet hebben over fusies, over formele structuren en over officiële onderhandelingen. Zoals zich rond het rapport Mansholt het talent en de

deskundigheid van diverse mensen en organisaties uitkristalliseerde, zo moet het ook nu weer gaan.
Ruud Vreeman en ik zullen daartoe dit jaar een aantal initiatieven nemen. We zullen ons daarbij allerminst beperken tot D'66 en Groen Links.
We denken net zo goed aan de denkers en de doeners uit de vakbeweging, de milieuorganisaties, uit het bedrijfsleven, de wetenschap, de kerken.
We denken aan al die mensen die dwars door de huidige politieke formaties heen, nieuwe progressieve antwoorden kunnen formuleren.
We gaan dus sytematisch buitenstaanders en sympathisanten raadplegen en aanmoedigen.
Dat wil niet zeggen dat de Partij van de Arbeid nu met lege handen staat.
Ruud Vreeman en ik raakten, naarmate onze tocht vorderde door de PvdA, steeds meer onder de indruk van de wijze waarop Wim Kok en zijn collega's van de PvdA in het kabinet aan het werk zijn.
Natuurlijk zijn er fouten en miscalculaties gemaakt, die weerstand oproepen.
Natuurlijk heeft de PvdA de wijsheid niet in pacht.
Juist in de periode, waarin de erfenis van Drees en Hofstra een nieuwe interpretatie vraagt, kan de PvdA zich geen vrijblijvendheid permitteren.
En waarom doen we dit allemaal?
Vanwege diezelfde sociaal-democratische mentaliteit, vanwege die verbeelding, die verbeelding die verder reikt dan de eerstvolgende verkiezingen.
De sociale kwestie staat centraal in dit kabinetsbeleid, en daarom kan de huidige coalitie tussen PvdA en CDA niet zomaar een gelegenheidshuwelijk zijn.
Het is van het grootste belang dat het CDA, met wie we uiterst serieus samenwerken, weet dat de traditie van sociale rechtvaardigheid onze drijfveer is en dat we ons als PvdA niet laten verstoren door goedkope erupties en politieke strovuurtjes die daar afbreuk aan doen.
Dit is niet het moment om uitvoerig stil te staan bij de verdiensten en resultaten van de PvdA in deze regering. Het zal duidelijk zijn: de PvdA-ministers en staatssecretarissen kunnen op mijn aktieve en loyale steun rekenen. Maar er is veel uit te leggen en toe te lichten. Helderheid is bepalend voor steun, begrip en succes.
Ik zou het wel van de daken willen schreeuwen:
'Partij van de Arbeid, leg nu, meer dan ooit, in gewoon Nederlands uit wat we willen,

wat we hebben bereikt, en voor wie.
En ook: leg uit waar het probleem zit, de weerstand.
Kom uit de partij tevoorschijn. Verlaat de vergaderzalen. Er zijn mensen te overtuigen.
Men snakt naar feiten en argumenten.
En die hebben we.
Die zijn er.
Er is een toekomst te veroveren.
In Nederland zijn 300.000 mensen lid van een politieke partij.
Zo'n 1 miljoen mensen is lid van de FNV.
400.000 mensen zijn lid van de vereniging van natuurmonumenten.
Dat zegt iets over de betrokkenheid.
Dat zegt iets over interesses.
Nederland is vol met politiek gemotiveerde mensen zonder partij, maar zeker zo ernstig is het verschijnsel dat kiezers niet meer stemmen.
Bij de verkiezingen van de laatste jaren lag in tal van dorpen en steden het opkomstpercentage onder de vijftig procent.
De gemeentepolitiek, de bakermat van de sociaale-democra- tie, heeft aan identiteit verloren.
De democratie wordt beproefd door de snelheid van de technologie, door de schuivende grenzen en schalen, waardoor het overzicht afneemt.
En vooral de Europese eenwording daagt de politieke partijen uit nieuwe democratische vormen en technieken te ontwikkelen.

Het hoeft in Nederland niet de kant op te gaan van een Amerikaans kiessyteem, waarbij politieke partijen verworden tot louter electorale machines, tot telkens wisselende gelegenheidscoalities van talloze lobby's en pressiegroepen.
We gaan dus het avontuur aan.
We gaan een moderne partij maken die in staat is te registreren wat burgers en kiezers in deze tijd drijft, beweegt en stoort.
Een PvdA, waarvan nooit meer gezegd kan worden:
"Jullie weten niet wat onze problemen zijn."
Een partij die het als haar meest fundamentele opdracht ziet om de openbaarheid

van politieke analyses en keuzes te organiseren en zonodig af te dwingen.
Een partij die niet bestaat uit ongekende hemelbestormers, regelneven en regenten, maar uit mensen die het politieke ambacht tot in hun vingertoppen beheersen.
Ik noem ze wel eens: detectives, spieders, zoekers, infanteristen. Politici met verbindingen, die niet verstrikt raken in de beschutte wereld van hun vakgebied, in een standpunt, een dogma of een partijapparaat.
De moderne wereld is, godzijdank, steeds vrijer en heeft niet veel op met het paternalisme en de dogmatiek die bureaucratische organisaties met zich mee brengen.
"Daar waar politiek en kunst op elkaar betrokken raken krijgt creativiteit haar beste kansen," zei Den Uyl bij de uitreiking van de PC Hooftprijs aan Remco Campert.
Volgens de legendarische museumdirecteur Willem Sandberg zijn het vooral de kunstenaars, die in de toekomst kijken. Zij hebben de langste antennes, waarmee ze telkens weer vormgeven aan het meest onverwachte.
Voor mij zijn het noties die ook voor politici gelden.
Het ambacht van de politicus is ten onrechte in discrediet geraakt, vaak door toedoen van de politici zelf.
Toch is het in menig opzicht het mooiste ambacht van de wereld omdat er zoveel in samen kan vallen: De strijdbaarheid van een advokaat, de wijsheid van een weten-schapper, de kritische scherpzinnigheid van een journalist, de inventiviteit van een handelaar.
Troelstra omschreef de aanwezige betrokkenheid voor politiek bij zijn afscheid in 1925 als volgt:
Ik citeer:
"Ik heb het onuitsprekelijke geluk beleefd in een proces van sociale, intellectuele en zedelijke wedergeboorte mede mijn klein ik te zien opgaan en aldus het beste wat in mij is te storten in die stroom van mensenlijke en maatschappelijke vooruitgang en beschaving." einde citaat.
Ik heb lang geaarzeld om me aan dit avontuur met de PvdA over te geven.
"Je wordt de kop van Jut," zeiden mijn vrienden en collega's.
De omslag kwam op een onverwacht moment.
Op een afdelingsbijeenkomst in Tuindorp Oostzaan.
Twintig mensen in een Amsterdams schoolgebouw.

De vernieuwingsgezindheid, de ironische zelfkritiek en het scherpe zicht op de toekomst, vooral van de oudere leden, was verbluffend.
Op dat moment wist ik opeens heel zeker:
Dit is het waard.
De principes van de sociaal-democratie zijn te belangrijk om weg te laten glijden in het duistere rijk van cynisme en vrijblijvendheid.
Het is het waard, want uiteindelijk gaat het niet alleen om een partij, maar om een sociale en rechtvaardige toekomst